

ÇEKİRDEKSİZ KÖY DE YAŞLILAR*

Doç. Dr. Vedia EMİROĞLU**

I. GİRİŞ

Yaşlılığın bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olan üç temel faktör sanayileşme, kentleşme ve tıp bilimlerindeki ilerlemelerdir. Bütün yaş grupları sanayileşmeden etkilenmişlerdir. Ancak sanayileşmenin yaşlı sayılan gruplar üzerine yansımaları genel nüfus içinde diğer yaş gruplarına göre yaşlıların sayı ve oran bakımından artmaları şeklinde olmuştur.

Tıp bilimlerindeki ilerlemeler bir yandan çocuk ölümlerini düşürürken, diğer yandan orta yaş grubunun 65 yaşın üzerindeki yaşam beklentisini arttırmıştır. Gelişmiş batı ülkelerinden bazısında yüzyıllık bir dönemde genel nüfus içinde yaşlı nüfus oranı iki kat artmıştır.¹ Doğum ve ölüm oranlarındaki azalmalar dünya nüfusunda yaş ortalamasını yükseltmektedir. Her çağda insan yaşamında uzun ömür isteğine tanık olunmuştur. Çağımızda 20. yüzyılın bir başarısı sayılan uzun yaşam beklentilerinde önemli artışlar kaydedilmiştir. Öte yandan dünyada kentsel kesimlerde demografik karakterler değişmektedir. Kentleşme evrensel bir süreç olmakla birlikte, dünyanın her tarafında kentleşme oranı aynı değildir. Dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerinde kent nüfusunun genel nüfustan daha hızlı büyüdüğü ifade edilmektedir. Göç nedeniyle yaş ve cins gruplarının kır-kent farkı ülkelere göre değişmekle birlikte, dünyanın her bölgesinde kentlerde daha fazla yaşlının yaşadığı saptanmıştır.

Görülüyorki sosyo-kültürel değişme bir yandan insanlığa birçok yararlar sağlarken, öte yandan türlü sorunlara neden olmaktadır.

* Yayınlanmamış Doçentlik Tezi (Özet), D.T.C.F., Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı Ankara, 1982.

** H.U. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Öğretim Üyesi.

1 E.W. Burgess "Western European Experience in Aging as viewed by an American". *Social Welfare of the Aging*. Der: Jerom Kaplan, G.J. Aldridge (New York: Columbia University, 1962) s. 350.

Yaşlılık olayı da bunlardan birisidir. Çağımızda geniş kapsamlı ve hızla gerçekleşen değişme toplumsal yapıya bağlı bir kurum olan ailenin yapı ve işlevlerinde, davranış ve değerlerde değişimlere yol açmaktadır. Geniş ailenin yerini çekirdek ailenin alması toplum içinde yaşlıların rollerini değiştirmektedir.

Köy toplumları toplumsal bağlılığın yüzyüze ilişkilerle sıkı biçimde sağlandığı ve yaşlılar tarafından kuşaklara öğretilip aktarılan törelerin geniş ölçüde kontrol ettiği gruplardır.²

Tarımsal üretime dayalı kırsal yaşamda karşılaşılan özelliklerden birisi de homojenittir. Bu özellik yapılan işlevlerdeki yeknesaklıktan belli olmaktadır. Kırsal kesimde bireyler gerek yaptıkları işler, gerekse kendi nitelikleri bakımından az çeşitlilik gösterirler. Bu toplumlarda ekonomik bağlılığın temelini akrabalık ilişkileri oluşturmaktadır.³

Her ülkede kırsal kesimde sosyo-kültürel değişmeden farklı derecede etkilenen aileler bulunmaktadır. Buna bağlı olarak geleneksel geniş aileden çekirdek aileye doğru değişim kır-kent boyutunda çok çeşitlilik göstermektedir. Köy toplumlarında aile yapısının değişiminde kentleşmenin, dolaylı olarak göçün bir etmen olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, göç olayı kırsal kesimlerde yaşlı nüfusun çoğalmasına da neden olmaktadır. Yaşlıların göç olayına katılmadıkları genel bir bulgudur.

Türkiye'de özellikle köylerde geniş ailelerin ekonomik bir birim olma özelliğindeki değişmeye bağlı olarak çekirdek aileye geçildiği saptanmıştır. Ayrıca, köylerde aileler belirli bir süreç içinde biçim değişimine uğramaktadırlar.

Öte yandan, ülkemizde kentleşme olayı hızlanmıştır. 1985 sayımında kırsal ve kentsel yörelerde yaşayanların denk sayıya ulaşacakları umulmaktadır. Kentleşme olayı da köy ailesinde yapı değişimine neden olmaktadır.

Türkiye nüfus bilimciler göre "genç toplumlar" arasında yer almaktadır. Bu bakımdan ülkemiz gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi henüz yaşlı nüfus sorunu ile yüzyüze gelmemiştir. Ancak sanayileşme ve kentleşme sürecinin hızlanması, büyük kentlerde yaşlı nüfu-

2 J.K. Folsom ve M. Basset, *The Family and Democratic Society*, Der: Karl Mannheim (London: Routledge Kegan Paul, 1948) s. 226.

3 G.D. Mitchell, *Sociology: The Study of Social Systems*, (London: University Tutorial Press. Ltd., 1959) s. 42.

sun genel nüfusa oranla daha hızlı büyüme eğilimi, bu konunun gelecekte bir sorun düzeyine çıkacağını gösteren belirtileridir. Nüfusumuzun genel karakterini genç nüfus oranının yüksekliği teşkil eder. Toplam nüfus içinde 0-14 yaş grubunun oranı % 40'ı geçmektedir. 15-64 yaş grubu tüm nüfusun % 55'ine yaklaşmakta, çalışma çağı dışındaki 65+ yaşlarında bulunanlar ise 1980 sayımına göre % 4.6'yı bulmaktadır. Türkiye'de yaşlı sayılan nüfusun bölgesel dağılımı şöyledir: En düşük değer Doğu ve Güneydoğu Anadoludadır. Bu bölgede kadın yaşlı % 3.0 erkek yaşlı % 3.5'tir. Ege ve Marmara Bölgesinde kadın nüfusun % 8.0'i, erkek nüfusun % 6.0'sı 65 yaşın üzerindedir. Araştırma alanımızın içinde bulunduğu İç Anadolu Bölgesinde sözü edilen oranlar kadınlar için % 4.0, erkekler için ise % 3.8 dir. Aynı bölgede kırsal yerleşmelerde 65 + yaştakilerin oranı kadınlarda % 5.3 erkeklerde % 5.0 dir.⁴ Türkiye'de modernleşme sürecinin hızlanmasına paralel olarak sayım yıllarına göre yaşlı nüfusta bir artış gözlenmektedir. Uzun dönemli yaş yapısı tahminlerine göre 1995 yılında nüfusumuzda 65 + yaştakilerin oranı, orta doğurganlıkta % 4.83, alçak doğurganlıkta % 5.14 olarak tahmin edilmektedir⁵.

Hızlı bir sosyo-kültürel değişme süreci içinde bulunan ülkemizde eğitim, sağlık, sosyal hizmet, aile ve benzerine ilişkin sorunlara yaklaşımlar değişmektedir. Bu çerçevede yaşlılık konusuna yaklaşımda da değişme eğilimleri vardır. Yaşlının sosyal güvenliği, korunması ve bakımı, kent kesiminde daha önem taşıyan bir konudur. Büyük kentlerde çok belirgin olmamakla birlikte, bunun bir sorun olma yolunda olduğunu gösteren belirtiler vardır.

Öte yandan bilimsel alanda da yaşlılık konusuna son yıllarda ilginin arttığı izlenmektedir. Düzenlenen bilimsel toplantı ve seminerler yaşlılık ve sorunlarına ilgi duyulmağa başladığını gösteren işaretlerdir.

Türkiye'de yaşlılık olayının toplumsal, ekonomik, demografik niteliklerini bilmenin ve tanımlamanın, ileride ortaya çıkması beklenen yaşlılık sorunlarına şimdiden hazırlanmak bakımından önemi vardır.

4 M. Peker, "Türkiye'de İnsan Gücünün Bazı Özellikleri", *Türkiye'de Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları 1973 Araştırması*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayın No: D-25, 1978) s. 15.

5 S. Yener ve T. Kocaman, "4. Beş Yıllık Plan Nüfus Tahminleri", (Ankara: DPT Yayın No: 1669, SPD: 311, 1979) s. 31, Tablo 3.

Yaşlılık Olayı

Yaşlı sözcüğü herşeyden önce yaşam sürecinin geç dönemindeki değişimleri kapsar. Yaşlılık, yaşlı olma halini, yaşamın orta dönemini geçmiş olmayı anlatır.⁶ Yaşlanma öncelikle biyolojik bir olaydır. Biyolojik yaş doğal olan herediter faktörlerin yanında şimik, fizik, psikolojik pek çok çevre faktörlerinin ve yaşam tarzının etkisi altında meydana gelmekte, kişiden kişiye kronolojik yaştan ayrılan farklar göstermektedir.⁷ Gerçekte yaşlanmanın kendisi canlı sistemin bir fonksiyonu olarak görülmektedir. İnsanın çağlar boyunca yaşlılığı durdurma, ebedi gençliği sürdürme çabalarının hiç bir anlamı yoktur. Yaşlanma canlının bir fonksiyonu olduğuna göre, yaşlanmanın durdurulması demek, yaşamın ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

Yaşlanmayı açıklamak için biyolojik olayların değişik yönlerini ele alarak çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunların hiçbirinin bütün yaşlılık olaylarını açıklayabilecek nitelikte olmadıkları ifade edilmektedir. Yaşlanma ile ilgili kuramların ortak yanı, hücrelerde ve hücreler arası dokularda görülen yıpranmanın yaşlanma sürecinin tüm safhalarında bulunduğunu belirtmiş olmalarıdır.⁸

İnsanda beşerî gelişmenin ilk ve orta dönemleriyle bağlantılı olan yaşlanma, yaşama karşı fizyolojik, psikolojik, ekonomik ve toplumsal çöküntünün arttığı bir dönemdir. Yaşlanma aynı zamanda sosyal ve ekonomik etmenlerin hazırladığı bir sonuçtur.

Hemen her toplumda insan yaşamı dönemlere ayrılır. Bunlar geçiş dönemleri olarak adlandırılan ve denenmesi, geçirilmesi gereken bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılık dönemleridir.

Yaşlılığa giden yoldaki değişimler her çağda, her yerde insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Bütün toplumlarda yaşlılığın toplumsal bakımdan değerlendirilmesinin ortak yanı bir düşkünlük dönemi sayılmalıdır. Yaşlılığa ulaşma çağı, yaşlıya karşı davranış ve tutumlar toplum çeşitlerine ve katlarına göre ayırım gösterirler. İlkel toplumlarda yaşlılığı bir düşkünlük ve çöküntü dönemi olarak tanımlayan sözcükler yer alırlar. İlkelerde yaşlı ve yaşlılık için kullanılan "aşırı yaşlı",

6 Meydan Larousse, Cilt XII, s. 745.

7 Ş. Kayışan, "İnciyarlanmanın Biyolojisi", XIX. Millî Türk Tıp Kongresi, 25-29 Eylül 1966 İzmir, (İstanbul Çelikkent Matbaası.) 1966 s. 129.

8 a.g.e., s. 38.

"yoksul yaşlı", "uyku dönemi", "yararsız dönem", "ölme vakti", "zaten ölü", "hasat çağı" anlamına gelen sözcükler yaşlılığın pek çok toplumda bir düşkünlük dönemi olarak algılandığını göstermektedir. Birçok ilkel toplumda yaşlıların ortaya koydukları sorunlara getirilen çözümler benzerlik göstermektedir.⁹

Tarihi ve geleneksel toplumlarda yaşlının üstün bir yeri vardır. En azından yaşlılık bir sorun olarak görülmemiştir. Yaşlılık çağının başlaması görecelidir. Bir toplumdaki ötekisine ve çağdan çağa ayırım gösterir. Bu genellemenin evrensel dayanağı şudur; her insanın yaşlanmakla ölmek arasındaki mücadelesinde toplumsal, kültürel etmenler başta gelirler. Yaşlanma bireysel olmakla birlikte her toplumun kendine özgü değerleri ve toplumsal determinizm yaşlılığa atfedilen değeri, toplumda yaşlıya verilen yeri belirlemektedir. Bu nedenle yaşlılık sadece biyolojik bir olay olmayıp, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olaydır.

Kuramsal Çerçeve

Yaşlılık olayı sadece ekonomik ve fiziksel bakımdan ortaya çıkan olumsuz sonuçlarıyla değil, toplum ve aile yapısı içindeki durumu ve etkileriyle de ele alınmalıdır. Bu çalışmanın kuramsal temeli aileye ilişkin yapısal-işlevsel yaklaşımla, sosyal gerontolojide yaşlanma sürecine toplumsal yapı ve toplumsal eğilimler bağlantısı içinde bakan ve işlevsel yaklaşımdan kaynaklanan Cumming ve Henry'nin "Yaşlıdan kopma" (disengagement) görüşüne dayanmaktadır.¹⁰ Çalışmada iki farklı alanda geliştirilmiş olan kuramsal görüşler bağdaştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kendi içinde bütünleşmiş bir sosyo-kültürel sistem olan köy toplumu araştırmanın evrenini oluşturduğundan köyün sınırlı bir etnoğrafyası yapılmıştır.

Aile ve akrabalık sistemi insan davranışlarının belli başlı amaçlarını tanımlayan ve bu amaçlara ulaşmayı sağlayan toplumsal kurumlardan birisidir. Her kurumda bazı davranışları, inanç ve tutumları belirleyen, kısıtlayan veya engelleyen kültürel normlar vardır. İnsan davranışlarına rehberlik eden bu çeşit kuralların varlığı aile ve akrabalık normlarındaki belirgin değişikliklerde görülür. Örneğin geniş aile yerine erkek, kadın eşitliğinin hüküm sürdüğü ailelerin ortaya çıkışında olduğu gibi.

⁹ L.W. Simmons, "Aging in Modern Society", *Toward Better Understanding of the Aging* (New York: Council of Social Work Education, 17 N.Y., 1965) s. 7.

¹⁰ E. Cumming, W. Henry, *Growing Old: The Process of Disengagement*, New York: Basic Book, 1963.

Aile ile ilgili kaynaklarda genellikle iki tip aileden söz edilir. Bunlardan birisi karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile, diğeri çekirdek ailenin kan ve evlilik yoluyla genişleyen akraba grubunu kapsayan geniş ailedir. Ailenin toplumun gelişmesine bağlı olarak yapı değişimine uğradığı ve geleneksel toplumlarda çoğunlukla geniş ailelere rastlandığı kabul edilmektedir.¹¹ Geniş aileye karşılık gelişmenin ileri aşamasındaki modern toplumlarda hakim aile tipinin çekirdek aile olduğu ileri sürülmektedir.¹² Ailenin yapısına göre farklı işlevleri yerine getirdiği, yapı değişiminin işlev değişmesine neden olduğu kabul edilmektedir.

Yaşlılık ve yaşlanmanın toplumsal ve kültürel yönleri aile ve akrabalık sistemi ile bir bütün oluşturur. Sosyo-kültürel değişimin aile üzerindeki etkilerinden birisi de aile içinde özel bir konumu olan yaşlının yerini ve işlevini değiştirmesidir. Bu çalışmada Sosyo-kültürel değişmeye bağlı olarak değişen köy ailesinde yaşlının yeri (Position) ve işlevi (Rolü) incelenecektir.

Yaşlılığı sosyal gerontoloji bakımından inceleyen araştırmalara rehberlik eden iki ayrı yaklaşım önde geliyor. Bunlardan etkileşimci yaklaşıma göre, yaşlılarla toplumdaki diğer kişiler ve yaşlıların kendi aralarındaki etkileşimler incelenerek yaşlılığın sosyal olgusu açıklanabilir. Diğerine göre ise, toplumdaki temel olgular ve toplumun eğilimleri çerçevesinde yaşlanmanın toplumsal süreci açıklanabilir. Etkileşimci görüşe göre farklı bir yaklaşım olan Cumming ve Henry'nin "Yaşamdan Kopma" (Disengagement) veya "Geri Çekilme" olarak tanımlanabilen görüşü sosyolojide kullanılan işlevsel kurama dayanmıştır. Buna göre yaşlı kişi ölümün kaçınılmazlığı ve onulmaz güçsüzlük karşısında giderek hayattan kopmakta, sosyal ve psikolojik olarak ölüme hazırlanmaktadır. Ölüme hazırlık şeklinde oluşan bu olgu birey ve toplum açısından uyumludur. Yaşlı kişinin yaşamdan uzaklaşması ve ölümü toplumun dengesini bozmadır. Bu yaklaşım bütünleşmiş sistem görüşünün temel ilkelerine uymaktadır. Çalışmalarda çoğunlukla aile ve akrabalık toplumun çeşitli yönleri ve kurumlarıyla sayısız bağlantıları olan bir sistem olarak görülmüştür. Yaşlının aile içinde incelenmesinde rol kavramı da kullanılmaktadır.

11 E. Litwak, "Extended Kin Relations in an Industrial Democratic Society", *Social Structure and Family Generational Relation*. Der: E. Shanas ve G.F. Streib (New Jersey: Prentice Hall, 1965), s. 290.

12 R. Linton, "Natural History of the Family", *Family: Its Function and Destiny*. Der: Ruth N. Anshen (New York: Harpers and Row) s. 49.

Burada önemli olan rol tanımının iki yönünün belirtilmesidir. Birisi rolün kültürel yönü, diğeri etkileşen kişiler arasındaki kendilerine özgü deneyleridir. E.W. Burgess, bir kişinin toplumsal rolünü, bir grup veya toplumun üyesi olarak onun yaptığı faaliyetler olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada rol kişinin toplumsal işlevlerini ilgilendiren bir kavramdır. Böylece toplumsal rol bir kişiden beklenen toplumsal işlevlerin tümüdür. Rolün benimsenmesinde kişilikle ilgili psikolojik kavramlar yardımıyla rol ve toplumsal kişilik konuları açıklanabilir. Çalışmamızda psikolojik kavramlar kullanılmamıştır. Bu nedenle rol yerine işlev kavramını kullanmak daha uygun görülmüştür.

Özetle, araştırmada aile yapısal-işlevsel yaklaşımla ele alınmış Cumming'in yaşlıya işlevsel yaklaşımı doğrultusunda, yaşlının toplumsal yapı ve toplumsal eğilimler bağlantısı içinde ailede yeri ve işlevi analiz edilmiştir.

Türkiye'de ailenin tarihsel gelişiminde yapı bakımından ailenin farklı tiplerine, varyantlarına rastlanmaktadır. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, köy ve şehir aileleri birbirinden farklıdır. Küçük köylü işletmelerinde aile bireyleri çiftlik işlerinde çalışmakta doğrudan doğruya tarımsal üretimde rol oynamaktadırlar.¹³ Köy ailesi aynı zamanda ekonomik bir birliktir. Çoğunlukla topraklar bölünmemiştir. Gelir kaynakları ortaklaşa işletilmekte ve kullanılmaktadır.¹⁴ Bu durum geniş aileyi desteklemektedir.¹⁵ Baba toprağın sahibidir ve otoriteyi üzerinde toplamıştır. Bu yapı içinde evli oğullar, torunlar, öteki evlenmemiş çocuklar geleneksel geniş aile tipini teşkil ederler. Babanın ölümünde oğullardan büyüğü olan onun yerine geçer, zamanla oğullar, bağımsız aile birimlerini oluştururlar.¹⁶ Geleneksel yaşam düzeni içinde olan köy toplumları, içinde buldukları büyük toplumun parçasıdır. Köy toplumları kendi dışındaki güçlerden etkilenirler.¹⁷ Köy toplumları diğer bütün sosyo-kültürel gruplar gibi dinamik ve değişen toplumlardır.¹⁸

13 R. Şahinkaya "Cumhuriyet Döneminde Ailede Değişmeler" Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetlerin Yönelimi Semineri, (Ankara, Sosyal Hizmetler Akademisi, 28 Mayıs, 1 Haziran 1973), s. 3.

14 İ. Yasa, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, (Ankara, TODAİE, 1970) s. 107.

15 E. Wolf, *Peasants* (New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc.) s. 65.

16 N. Erdemtaş, *Türkiye Türk Toplumlarında Antropolojik İncelemeler*, (Ankara: A.Ü. Eğ.Fak., 1972) s. 27.

17 E. Wolf, a.g.e., s. 1.

18 N. Saran, "Antropoloji ve Köy Toplumlari" 1974 Yılı Sosyoloji Konferansları, (İstanbul: İ.Ü. İkt.Fak.Yay. No: 62, 1974) s. 88.

Sosyo-kültürel değişimin aile üzerindeki etkilerinden birisi de, aile içerisinde özel bir konumu olan yaşlının yerini ve işlevini değiştirmesidir. Bu çalışmada toplumsal değişmeye bağlı olarak değişen köy ailesinde yaşlının yeri (Konumu) ve işlevi incelenecektir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI, HİPOTEZİ, ALANI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın Amacı:

Yaşlılık konusunda, genel yaklaşımlar iki odakta toplanmaktadır. Birisinde yaşlılık evrensel bir olay olarak görülmektedir. İnsan oğlunun yaşam boyu nasıl değiştiği gösterilmeye çalışılmaktadır. Diğerinde yaşlılık olayında etkisi olduğu kabul edilen toplumsal, kültürel çevre içinde yaşlılığa yaklaşılmaktadır. Yaşlılık döneminin başlaması ve yaşlılık sorunlarına getirilen çözümler her zaman göreceli olmuştur. Sorunların çözümünde toplum ve kültürün zaman ve yer farkı söz konusudur. Bu nedenle ister bireye, ister gruba yönelinsin çalışmalarda toplum ve kültür gözardı edilmemelidir.

Ayrıca yaşlılık kavramı sanayileşme ve kentleşme olgularına bağlı olarak ortaya çıkan nüfus yaşlanması ile ilişkisi kurulan bir kavramdır. Batıda kent uygarlığının bir sorunu olarak görülmüştür. Bu ilgi daha çok nüfusun demografik yapısını incelemek biçiminde ifade edilmekte ve elde edilen sonuçlar nüfus sorununa ilişkin olarak yaşlıya hizmet, program ve politikalar oluşturulmasında kullanılmaktadır.

Bu konunun sadece ekonomik ve fiziksel bakımdan ortaya çıkan olumsuz sonuçlarıyla değil, toplum ve aile yapısı içindeki durumu ve etkileriyle ele alınması gerekmektedir. Bu yönde yapılmış olan çalışmalar da göstermiştir ki, toplum ve kültür yaşlanma sürecini ve sorunlarını etkilemektedir.

Konuyu toplum düzeyinde ele aldığımızda, yaşlıya karşı davranışların incelenmesinde bireyin içinde yaşadığı kültürel çevrenin çeşitli yönleriyle olan ilişkisini göz önünde bulundurmanın gereği vardır. Bireyin kültürel çevresinin etkisi altında bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bunlar, toplumsal yapı, değerler, inançlar, düşünce sistemi, teknoloji ve ekonomi olarak ifade edilebilirler.

Geleneksel toplumlarda yaşlının bakım ve güvenliğini olumlu yönde etkileyen toplumsal kültürel etmenler olduğu üzerinde durul-

maktadır. Bu toplumlarda toplumsal yapı, değer ve inançların geniş aileye yönelik olduğu konusunda ortak görüşler yaygındır.

Bu çalışmanın amacı yukarıda kısaca çizilen çerçeve içinde belli bir köyde yaşlının aile içindeki yerini ve işlevini yerinde gözlem ve uygulamalı bir araştırmadan elde edilen bilgilerden yararlanarak ortaya koymaya çalışmaktır.

Toplumsal yapının temel bir kurumu olan ailenin sosyo-kültürel değişmeye bağlı olarak değişen yapısında yaşlının yeri ve yaşlının aile içindeki işlevi nedir? Aile yapısına göre yaşlının aile içindeki konumu ve işlevleri değişmekte midir? Araştırmada bu sorulara yanıt aranmıştır.

Sayıltı (Assumption), Hipotez ve Tanımlar

Birey ve gruplar üzerinde sosyo-kültürel değişimin etkisi vardır. Bu araştırmada değişme süreci içinde bulunan bir köy toplumunda yaşlının aile içinde yeri ve işlevinde, yaşlılıkla ilgili değerlerde değişme olduğu sayılıştısından yola çıkılmıştır.

Araştırmada yer alan dört hipotez, Polatlı ilçesinin Çekirdeksiz Köyünde oturmakta olan sekseniki aile başkanından elde edilen verilerle çalışmanın 3. Bölümünde sınanmıştır.

Hipotez: 1

Ailenin gelir düzeyi yükseldikçe yaşlının yaptığı işlerde bir azalma olmaktadır.

Hipotez: 2

Yaşlının aile içindeki işlevleri, yaşlının ekonomik gücüne göre değişmektedir.

Hipotez: 3

Yaşlının işlevlerine ve ekonomik gücüne göre yaşlıya karşı davranışlar değişmektedir.

Hipotez: 4

Toplumsal değişme sürecinde geniş aileden çekirdek aileye geçiş ve gelir düzeyinin artmasına paralel olarak yaşlılardan işbeklentileri azalmaktadır.

Bu araştırmada kullanılan işvuruk (operational) tanımlar aşağıda verilmiştir.

Yaşlı: Kronolojik olarak altmışbeş ve daha yukarı yaştaki, anne, baba, kardeş.

İşlevli Yaşlı: Kendi yaştlarının yapabildiği işleri yapan normal fiziksel ve ruhsal sağlığı olan kişi.

Yaşının Yeri: Aile içindeki konumu (Position).

İşlev: Rol kavramı karşılığında kullanılmıştır.

Yaşlı İşlev Puanı: (YİP): Yaşının aile içinde yaptığı işlerin sayısal ifadesi. Herbir yaşının aile içinde yaptığı işlerin sayısına göre aldığı puanların toplamı.

Yaşının manevi işlevi: Görünürde yapmadığı, fakat manevî alanda yerine getirdiği işlev.

Yaşının Aile İçindeki İşlevi:

Aşağıda sıralanan yedi temel işlevin alt maddelerinden oluşmaktadır.

- 1- Çocuk bakmak,
- 2- Ev işi yapmak,
- 3- Aile gelirini düzenlemede akıl vermek,
- 4- Evde bulunmak,
- 5- Üretim faaliyetine katılmak,
- 6- Aile içinde insan ilişkilerini düzenlemek,
- 7- Dinsel ve töresel konularda rehberlik etmek.

Araştırma Alanı ve Yöntem

Bu çalışma katılma yoluyla gözleme dayalı bir alan uygulamasıdır. Araştırma konusuyla ilgili dolaysız yoldan elde edilen bilgiler, katılma yoluyla gözlem ve amaca uygun olarak hazırlanan ve kendimizin uyguladığı soru kağıdı aracılığıyla sağlanmıştır. Bunun yanında resmi kayıtlar ve D.İ.E. arşivinden gerekli bilgiler alınmıştır.

Bu araştırma Ankara ilinin Polatlı ilçesine bağlı Çekirdeksiz Köy' de yapılmıştır. Köy seçiminde göç verme ve kasabaya en az 10 Km. uzaklıkta bulunma koşulu konulmuştur. Sözü edilen nitelikleri taşıyan Çekirdeksiz, son yıllarda gelişme gösteren Polatlı'ya 15 Km. uzaklıkta bulunan bir köydür.

Çekirdeksiz'de hane sayısı 87'dir. 1980 sayımına göre köyde yaşayan 65 + yaşta ki kişilerin sayısı 35'tir. Köyde araştırmamız sırasında (1982) yaptığımız sayıma göre, sözü edilen yaş grubunun sayısı 31'dir. Araştırma birimi hane başkanıdır. Yaşlılarla ilgili bilgiler hane başkanından sağlanmıştır. Bu nedenle yaşlı tanımına uyan beş hane başkanı araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Veriler yerinde gözlem ve 82 aile başkanına uygulanan soru kağıdından sağlanmıştır. Soru kağıdı iki bölümden oluşmaktadır. Köyde oturan 87 aile başkanına yöneltilen soruları içeren birinci bölümde, aile başkanlarının özellikleri, kendisi ve eşinin sahip oldukları yaşlıların özellikleri, yaşlılarla ilgili görüş ve beklentilerini öğrenmeye yönelik sorular yer almıştır. Yöntem gereği olarak köyün sınırlı bir etnoğrafyası da yapıldığından daha ayrıntılı bilgi edinmek için sözü edilen bölümdeki soruların kapsamı geniş tutulmuştur. İkinci bölümdeki sorular, yalnız yaşlı ile birlikte yaşayan aile başkanlarına sorulmuştur. Burada yaşlının özellikleri, aile içinde yaptığı işler ve aile üyeleri ile ilişkileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada çözümleme birimi olarak aile biçimi, aile geliri, ve yaşlı ile yaşama değişkenleri kullanılmıştır. Bunlar aynı zamanda bağımsız değişkenleri oluşturmuştur. Yaşlının aile içinde yerini ve işlevini analiz edebilmek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Bunu yapmaktan amaç, köy ailesi için mümkün olduğu kadar standartlaştırdığımız yaşlının yapabileceği işleri farklı aile yapılarında, gelir gruplarında ölçebilmektir.

Yaşlının aile içerisinde işlev farklılaşması yukarıda sözü edilen bağımsız değişkenlere göre analiz edilmiş, bunun yanında yaş ve cinsiyete göre gösterdiği farklılaşma da incelenmiş, bütün bunlar toplumsal ve kültürel açıdan ifade edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıda verilmiştir:

Orta Anadolunun bir köyünde yapılmış olan bu araştırmanın sonuçları köy toplulukları ve bölge açısından genelleştirilemez. Her ne kadar köyde oturan beş aile başkanı yöntem gereğince araştırmanın kapsamı dışında bırakılmışsada, bu sayının çok az olması nedeniyle araştırma bulgularının bu köy için geçerli olduğu söylenebilir. Bilgiler aile başkanından sağlandığından araştırmadan çıkarılan sonuçlar aile başkanlarının vermiş oldukları yanıtlarla sınırlıdır.

III- ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma bulguları beş alt başlık altında incelenmiştir. Bunlar, Çekirdeksiz Köy'ün tanıtılması; Araştırma kapsamına alınan ailelerin genel nitelikleri; Ailelerin yaşlıları ve yaşlılarla ilgili görüşleri; Yaşlılar, aile içinde yaptıkları işler ve yaşlıya karşı davranışlar; Yaşlılık olgusunu değerlendirme'den oluşmaktadır.

Çekirdeksiz Köyün Tanıtılması

Çekirdeksiz, Ankara'ya 90, Polatlı'ya 15 Km. uzaklıkta bulunan bir köydür. Hafif engebeli, 860 m. yüksekliği olan bir plâto üzerinde yer alan köy, iç Anadolu bölgesinin iklim özelliğini taşımakta olup, karasal bir iklime sahiptir.

Çekirdeksiz, Polatlı'ya yılın her mevsiminde ulaşım sağlanabilen stabilize bir yolla bağlıdır. İlçe ile köy arasında düzenli minibüs seferleri vardır. Polatlı köyün pazarı durumundadır.

Çekirdeksiz köy 1910-1911 yıllarında Bulgaristan'dan göç eden aileler tarafından kurulmuştur. Daha sonra Mihaliççik ilçesinden gelenlerle nüfusu ve hane sayısı artmıştır.

İklim özelliklerine bağlı olarak kurakçıl ve seyrek ot toplulukları hakim durumdadır. Su kenarlarında şerit gibi uzanan kavak ve söğüt ağaçları bulunur. Evlerin bahçelerinde bulunan birkaç meyve ağacı köyün ağaç varlığını oluşturur. Köyün suyu, eteğinde yer aldığı tepedeki kaynaklardan sağlanır.

Köyün kuruluşundan beri giderek artan köy nüfusu 1955 sayımında 637 kişiye ulaşmıştı. Bundan sonra nüfusta bir azalma görülmektedir. Çekirdeksiz 1980 sayımına göre 461, 1982 de köyde yaptığımız sayıma göre 398 kişilik bir nüfusa sahiptir. Çevredeki köylere göre orta büyüklükte ve göç vermesi nedeniyle nüfusu azalma yolunda olan bir köydür. Ancak son iki yıl içinde daha önce ilçeye yerleşmiş iki ailenin yeniden köye dönmüş olması göçün durduğu ya da yavaşladığı izlenimini vermiştir.

Doğum ve ölüm oranlarına ilişkin bilginin eksik olması yüzünden bir yıllık doğum ve ölüm sayısına göre, yılda 15-20 çocuk doğmakta ve 0-6 yaş grubunda 5-6, daha büyük yaş grubunda 2-3 kişi ölmektedir.

Göç veren bir köy olması nedeniyle 65+ yaştakilerin oranı Türkiye ve orta Anadolu oranlarından daha yüksek bulunmuştur.¹⁹

Köyde gelir kaynağı sırasıyla çiftçiliğe, hayvancılığa, esnaflığa ve çobanlığa dayanmaktadır. Halen köyde yaşayıpta, başka köyden gelmiş olan çoban, imam ve inşaat ustasının ailelerinden başka topraksız olan yoktur. Sözü edilen üç aile gelirlerini yaptıkları işler karşılığında köylüden aldıkları ücretten sağlamaktadır.

Köyün ekilebilir toprağı sekizbin dönüm dolayındadır. Çekirdeksiz'de kuru tarım yapılmakta olup, toprakların yarısı nadasa bırakılmaktadır.

Köyde ekimi yapılan ürünlerin başında buğday ve arpa gelmektedir. Son yıllarda nadasa bırakılan ekilebilir topraklara siyah mercimek ve kimyon ekilmektedir. Ayrıca elverişli topraklarda bostan yapılmaktadır. Köye yılda tahıl ürününden yaklaşık 17-18 milyon, hayvan satımı ve ürünlerinden 7-8 milyon T.L.'ye yakın para girmektedir. Aile başına düşen ortalama gelir yılda 250.000 T.L. dolayındadır.

Köyde Toplumsal Yaşam ve Aile Yapısı

Köyde oturmakta olan ailelerin ilçe ile sıkı ilişkileri vardır. Günlük alışverişler Polatlı'dan yapılır. Köyden ilçeye göçmüş akrabalarla ilişkiler bu bağlantıları pekiştirir.

Köydeki günlük yaşamda kadınlar ev işi yapmak, çocuk bakmak, yemek pişirmek, ekmek yapmak, su taşımak, evde hayvan bakımı yapmak, süt sağmak, peynir yapmak, krema çekmek, gübreyi yayıp, pişirmek, dikiş dikmek, yün örmek işlerini yüklenmişlerdir.

Erkekler ise çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Tarlada çalışmak, hayvanlara bakmak, sürülere çoban sağlamak, tarım makinelerinin bakımını yapmak, yakıt sağlamak, banka ve kredi işlerini düzenlemek, üretimde kullanılan gübreyi sağlamak gibi işleri yüklenmişlerdir. Ailelerin yaşam düzeyleri gelirlerine göre değişir. Varlıklı ailelerin bazılarında dayanıklı tüketim mallarından buzdolabı bulunur. Televizyona sahip aile sayısı 12'yi bulmuştur.

Varlıklı ve orta halli ailelerin bazılarında koltuk, kanepeler, vitrinli dolap, karyola, masa, duvarda ve yerde halı, dikiş makinesi, rad-

¹⁹ Mümtaz Peker, z.g.e., s. 15.

yo, teyp, mutfakta plastik, emaye, porselen takımlar, buharlı tencere v.b. bulunur. Motorlu taşıt aracına sahip aile sayısı 14'ü bulmuştur. Kadınlar bluz veya kazakların altına ekseriya şalvar giyer, başlarına örtü bağlarlar. Lise ve üniversite öğrencisi olan kızların da köye geldiklerinde aynı kıyafeti giymeleri dikkati çekmiştir. Erkeklerin kıyafeti şehirde olduğu gibidir.

Köyde yerleşme, gevşek yapıda bir araya gelmiş avlu düzenindeki hane birimlerinden oluşur. Evler, çatılı, kiremit damlı olup genellikle kerpiçtendir. Ailelerin çoğu tek katlı yanyana odalardan oluşmuş evlerde otururlar.

Kadınların günlük yaşamı avlu içinde geçer. Erkeklerin üretim dışındaki faaliyet alanı, köy dışına kaymıştır. Köy odası kullanılmaz durumdadır. Yaşlı erkeklerin bir araya geldiği yer ise camidir.

Çevredeki köyler gibi ilçe ile pazar ilişkisi bulunan Çekirdeksiz, ekonomik ve toplumsal bakımdan dışa açılmış olan bir köydür. Çekirdeksiz'de yaşayan seksenyedi ailenin büyüklüğü, 2-9 kişi arasında değişmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü 4,57 dir. Baba ailenin başkanıdır. Aile başkanı yaşlı kişi olmayabilir. Orta ve daha ileri yaşlardaki babalardan bazıları çeşitli nedenlerle ailenin yönetimini oğullarına bırakmıştır. Çekirdeksiz'de ailelerden ikisinin başkanı kadındır. Genellikle evli erkek kardeşler ve evli erkek evlatlar aynı avlu içinde ayrı evlerde otururlar. Kız evlatlar dışarıya verildiğinden avlu içinde oturan evli kız evlat yoktur. Evli erkek kardeşlerin çoğu kazançlarını ayırmışlardır. Evli erkek evlatlar ise, ailenin döngüsel yaşamına bağlı olarak bir süre sonra aile başkanı olmaktadır. Köy dışında yüksek öğrenim görmüş çocuklardan (erkek) köyde yerleşenleri yok denecek kadar azdır. Aile başkanlarının 74'ünün (% 85,04) kendisinin ya da eşinin kentte oturan bir akrabası bulunmaktadır.

Köyde evlenme yaşı kızlarda 16-18, erkeklerde 20-23'dir. Başlık vermek geleneği yoktur. Bunun yerine evlenme sırasında ihtiyacı olan kız tarafına çeyiz yardımı yapılabilir. Köy ailelerinde akraba evliliği yok denecek kadar azdır. Aile başkanlarının 77'si (% 88,50) eşleri ile akraba değildir. Akraba çiftler Mihalçetk'tan gelmiş olan ailelerde ve gençler arasında görülmektedir. Eşlerin 50'si (% 57,47) aynı köyden, 29'u (% 33,33) başka köyden, 8'i (% 9,20) ilçedendir.

Düğünde erkek tarafının masrafları oldukça ağırdır. Düğün kıyafeti, çeyizin sergilenmesi, evin düzenlenmesi, ilçenin göreneklerine benzer. Aile başkanlarının evliliklerinin 5'i (% 5,74) imam, 2'si (% 2,30) resmi, 80'i (% 92,16) hem resmi hem imam nikahlıdır.

Eğitim

Köyde okur-yazarlık oranı yüksektir. Okuma yazma çağında bulunanların % 92'si okuma yazma bilmektedir. Bunda öteden beri bir ilkokulun bulunmasının önemli payı bulunmaktadır. Orta öğretime devam eden öğrenciler Polatlı'da, yüksek öğretimdekiler Ankara ve Eskişehir'de okumaktadır. Köyde kitaplık ve okuma odası yoktur. Eski ilkokulu okuma odası yapma girişimleri sonuç vermemiştir.

Araştırma Kapsamına Alınan Ailelerin Genel Nitelikleri

Yaş: Araştırma kapsamına alınan ve altmışbeş yaşın altında bulunan 82 aile başkanına uygulanan soru kağıdından elde edilen bilgilere göre, aile başkanlarının yaş ortalaması 45,62 olarak hesaplanmıştır. Yaş sıralamasında en düşük yaş 25, en yüksek yaş ise 64'tür. Yaş dağılımında yığılma 46-52 ve 53-59 yaşları aralarındadır. Buna göre araştırma nüfusunu oluşturan grup orta yaşlı olarak nitelendirilebilir.

Çizelge 1 Aile Başkanlarının Cinsiyete Göre Yaş Dağılımı

Yaş	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
25-31	9	11.25	—	—	9	11.00
32-38	16	20.00	—	—	16	19.51
39-45	14	17.50	—	—	14	17.07
46-52	17	21.25	2	100.00	19	23.17
53-59	18	22.50	—	—	18	21.95
60-64	6	7.50	—	—	6	7.30
Toplam	80	100.00	2	100.00	82	100.00

N: 82 M: 45.62 S: 10.28 Min: 25 Max: 64

Araştırma nüfusu aile biçimine göre incelenecek olursa, aile başkanları büyükten küçüğe yaş sıralamasına göre, ataerkil geniş çekirdek, geçici geniş aile olmak üzere sıralanırlar. Bu dağılım çekirdek ailenin daha ziyade geniş aileden ayrılma sonucu oluştuğu görüşünü desteklemektedir.

Yaşlı ile yaşama durumuna göre ise, yaşlı ile oturan aile başkanları diğerlerine göre daha gençtir. Yaşlı ile oturmayanların yaş ortalaması 32, 25, oturanların 46,72 dir.

Temel ve Ek İşgüç

Ailelerin yarısının temel uğraşları çiftçiliktir. Yarıya yakını ise çiftçilik ve hayvancılığı eş değerde yapmaktadır. Ek işi olan ailelerin % 60'ı hayvancılık yapmaktadır.

Daha evvel belirtildiği gibi, üç ailenin toprağı yoktur. Yaklaşık üçte birinin 51-100 dönüm toprağı vardır. Buna yakın oranda aile 101-200 dönüm toprağı sahiptir. 200-500 dönüm toprağı olanlar ise dörtte bir oranındadır. Ailelerin sahip oldukları toprağın ortalaması ise 162,265 dönümdür. Ailelerin geliri toprağına bağlıdır. Üçte birinden biraz fazlasının yıllık toplam geliri 101-200 bin TL. arasındadır. Beşte bir oranında 201-300 bin, buna yakın bir oranda 301-400 bin aralığında geliri olan aileler vardır. 401-500 bin T.L. geliri olanlar % 6-10, 501-701+ geliri olanlar % 11 oranındadır.

Gelire göre aileler iki gruba ayrılmıştır. Yılda 100 binden az kazanlar alt gelir grubu, 201 binden fazla kazananlar üst gelir grubu sayılmışlardır. Genel ortalama gelir 291,267 T.L. dir. Ortalamayı etkileyen çok varlıklı sayılan üç ailenin geliri hariç tutulursa, ortalama gelir 267,000 T.L. dir. En aşağı gelir 65 bin en yüksek gelir ise 1,040,000 T.L. dir.

Aile başkanlarının gelire göre kendilerini koydukları katlar ile başkalarının onları değerlendirmeleri arasında az da olsa fark vardır. Başkalarının orta halli gördüğü bir aile başkanı kendini yoksul saymaktadır. Kendini orta halli gören dokuz aile başkanı başkalarının varlıklı, ikisi de yoksul, gördüklerini belirtmişlerdir.

Hanede Oturanlar ve Aile Biçimi

Hanelerin yarısında ikiden fazla kuşak birarada yaşamaktadır. Buna yakın sayıda karı-koca, evlenmemiş çocuklar ve yalnız karı kocanın yaşadığı hane vardır. Üç haneden birinde baba, çocukları ve kızkardeşi ile, diğerinde anne oğlunun karısı, sonuncu ailede ise, anne evlenmemiş çocukları birarada yaşamaktadırlar.

Geleneksel toplumumuzda aile yapısı genellikle baba eğemenliğine dayanan, sıkı akrabalık ilişkileri olan, babayerli aile sistemi olarak tanımlanır. Araştırmanın kapsamına giren köy aileleri içinde ikiden fazla kuşağın bir arada yaşadığı aileler babayerlidir. Kadın tarafı akrabasının yaşadığı hane yoktur.

Çizelge 2 Aile Biçimi

Aile Biçimi	Sayı	%
Çekirdek	39	47,56
Geçici geniş	28	34,18
Ataerkil geniş	12	14,62
Parçalanmış	3	3,64
Toplam	82	100,00

Çekirdek aile oranı yarıya yakındır. Yalnız karı-kocanın birlikte yaşadığı sekiz aile de çekirdek aile kapsamına alınmıştır. Bunlar evlenme, göç ve tahsil nedeniyle aileden ayrılmalar sonucu oluşmuş yapılardır. Bir başka anlamda sosyal yapıdaki değişimin aile yapısına yansımadır. Çekirdek ve parçalanmış ailenin dışında geniş ailenin varyantları bulunmaktadır. Geçiş ailesi olarak tanımlanan geçici geniş aile üçtebir, Ataerkil geniş aile oranı ise % 14,62 dir. Ortalama aile büyüklüğü 4,71 dir. Köyde geniş ailenin ortalama büyüklüğü ise 5,72 dir.

Aile ile ilgili bulgular 1968 Türkiye aile araştırması ile karşılaştırılırsa, ataerkil aile oranının biraz fazla, çekirdek ailenin ise % 8 dolayında az olduğu görülür.²⁰

Buna göre ailelerin yarısı küçük birimlerden, yarısı da çeşitli yapılarda bulunan geniş ailelerden oluşmaktadır.

Aile başkanlarının 78'i (% 95) evli, 4'ü (% 5) duldur. Dul olanların ikisi erkek, ikisi kadındır.

Ailelerin sahip oldukları 18 yaşın altında bulunan çocuk sayısı ortalaması 2,05 tir.

Aile başkanlarının 65'i (% 79,27) ilk okulu, bir aile başkanı da (% 1,23) ortaokulu bitirmiştir. Üç sınıflı okul bitirmiş olanların sayısı 9 (% 10,98) dur. Dört aile başkanı okuma yazma bilmemektedir. Üçünün (% 3,65) ise okuması var, yazması yoktur. Eşlerde okur yazar olmayanların oranı aile başkanlarına göre eşler aleyhine oldukça fazladır.

Yetmişsekiz kadından 17'si (% 18'i) okuryazar değildir. Araştırma kapsamına alınan tanınımıza uygun 82 aile başkanına göre genel niteliklerini belirttiğimiz ailelerin yaşlıları ile ilgili bilgiler bundan sonraki bölümde verilecektir.

20 S. Timur, *Türkiye'de Aile Yapısı*. (Ankara: H.O. Yayın No: D-15, 1972) s. 116.

Ailelerin Yaşlıları ve Yaşlılarla İlgili Görüşleri

Geleneklerine bağlı kırsal toplumumuzda geniş aileyi yeğ tutan genel bir değer vardır. Kan ve akrabalık ilişkileriyle genişleyen aile bağlarına üyelerine güvence sağladığı, destek olduğu için önem verilir. Geniş ailenin işlevi olan üyelerinin bakım ve güvenliğini sağlama görevinin çekirdek aile için de geçerli olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca köydeki yaşam düzeni de akrabalık ilişkilerini pekiştirmektedir. Ailenin yapı ve işlevine ilişkin olarak aile değerleri oluşmaktadır. Araştırmada yaşlı, sosyal yapıya bağlı temel bir kurum olan aile içinde ele alındığından, önce ailelerin sahip oldukları araştırmanın tanımına uygun bulunan yaşlıları saptanmıştır. Aile başkanlarından 41'inin (% 50), eşlerinin 27'sinin (% 34.61) yaşlı anne, baba ve kardeşi vardır. Aile başkanlarından üçte birinin annesi, üçte birinden biraz fazlasının babası, beşte birinin ise, hem anne, hem de babası hayattadır. Eşlerin üçte birinin annesi, beşte birine yakınının babası, üçte birinden çoğunun da babası vardır. Buna göre aile başkanlarında baba, eşlerde anne daha yüksek orandadır. Eşlerin daha az sayıda 65 + yaşta anne, baba ve kardeşe sahip olmasının temelinde kadınların daha küçük yaşta evlilik yapmaları geleneği olabilir.

Yaşlı babaların yarısı, annelerin % 60'ı, 65-70 yaş aralığındadır. Yaşlıların genel yaş ortalaması 71,33 tür. Eşin daha az sayıda 65 + yaşta bulunan yaşlısı olmasına karşılık yaş ortalamaları aile başkanının yaşlılarının yaş ortalamalarından daha yüksektir. Bu durum genelde kadınlardaki ömür beklentisi ile açıklanabilir. Yaşlıların medeni durumları şöyledir; dul olan annelerin oranı babalara göre daha yüksektir. Yaşlı kadınlarda dul olanların erkeklere göre daha çok olması genel nüfus verilerine uymaktadır.²¹

Yaşlıların aile biçimine göre dağılımı gözden geçirilecek olursa, çekirdek ailede 65 + yaşta bulunan kişi yoktur. Geçici geniş ailenin üçte bire yakınında, ataerkil ailenin % 3.65'inde, parçalanmış ailenin % 1.21'inde 65 + yaşta bulunan kişi yaşamaktadır. Yaşlının yaşadığı aileler kendi içinde oranlanırsa geçici geniş ailenin çoğunda % 82.14 ataerkil ailenin dörtte birinde (% 25) yaşlı vardır. Genel olarak aile büyüklüğü 4.71 olduğu halde, yaşlının bulunduğu ailede bu sayı 5.95, bulunmadığı ailede ise 4.29'dur.

21 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri % 1. Örneklenme Sonuçları. 12/10/1980 (Ankara, D.İ.E. No: 962 Ekim 1981) s. 1.

Çizelge 3
Altmeşbey ve Daha Yukarı Yaşta Olanların
Aile Biçimine Göre Dağılımı

Aile Biçimi	Sayı	%
Çekirdek	39	47,56
Geçici geniş 65 +	23	28,08
Geçici geniş	5	6,10
Ataerkek geniş 65 +	3	3,65
Ataerkek geniş	9	10,97
Parçalanmış 65 +	1	1,21
Parçalanmış	2	2,43
Toplam	82	100,00

Aile büyüklüğü	N	M	S	Min	Max
Genel	387	4,71	1,66	2	9
Yaşlı ile oturan	151	5,95	1,44	3	9
Yaşlı ile otumayan	236	4,29	1,57	2	8

82 aile başkanından 30'unun ne kendisinin ne de eşinin yaşlı akrabası yoktur. Yaşlı akrabaya sahip olan 41 (% 62,03) aile başkanından 11'i (% 22,45) yaşlısı ile oturmak istediklerini belirtmişlerdir. Ayrı oturan yaşlı akraba ile yaşamak isteyenlerin çoğunluğu (% 63,63) yaşının ihtiyaç içinde bulunduğunu belirtmiştir. Diğerleri yaşının kendilerine "yardımcı olması" üzerinde durmuşlardır. Bu dağılımda yaşlıya yardım etme ve yaşlıdan yararlanma olmak üzere iki farklı yaklaşım saptanmıştır. Aile başkanlarının dörtte üçe yakını yaşlandıklarında eşleri ile, dörtte biri ise erkek evlatla birlikte olmayı istemişlerdir. Aile başkanlarının tüme yakının erkek olduğu düşünülürse çoğunluk yaşlandığında karısı ile birlikte yaşamayı yeğlemektedir denilebilir. Bu ise, köy ailesi için anlamlı bir bulgudur. Geleneksel olarak erkek evlat yaşlılıkta maddi ve manevi güvence olarak görülmektedir. Eşle oturmak isteyenlerin çok olması, erkek evlada yaşlılık güvenesi olarak değer verilse de, yaşlılıkta eşle yaşamının daha üstün tutulduğunu göstermiştir. Bu bulgu ailelerin içinde yaşadıkları köy topluluğunun dışı açıldığını göstermektedir. Bununla ilgili değerlerde değişme olduğunu açıklamaktadır. Ancak değişme kız evlat yönünde değildir. Kız evlatla oturmak isteyenlerin oranı çok düşüktür. Veriler incelendiğinde kız evlat ile oturmak isteyenlerin erkek evlada sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Çekirdek ailede eşle oturmak isteyenlerin oranının az da olsa geniş aileden biraz fazla olduğu saptanmıştır. Öte yandan eşle oturma isteği alt ve üst gelir gruplarında da yüksek oranda çıkmıştır. Bu istek alt gelir grubunda biraz daha yüksek orandadır.

Erkek evlatla oturmak isteyenler ise üst gelir grubunda alt gelir grubuna göre biraz fazladır. Gelir düzeyi yüksek olanların yaşlılıkta erkek evlatla oturma isteğindeki fazlalık, tarıma dayalı ekonomide toprağın ve ona bağlı olan gelirin erkek evlada geçmesini sağlamaya yönelik olduğunu düşündürebilir. Ayrıca gelir sahibi olmak yaşlılıkta statü kaybını bir ölçüde önleyebilir. Geçim ekonomisi ve yaşlılığın statüsünü konu alan bir çalışmada aile servetinin intikali ile yaşlılık statüsü arasında bir ilişki bulunmuştur.²² Üst gelir grubunda erkek evladı ile oturmak isteyenler alt gelir grubuna göre biraz fazladır. Yaşlı ile yaşama durumuna göre dağılımda ise, aynı istek oturmayanlarda biraz daha yüksek oranda olmak üzere gene yüksek orandadır.

Öte yandan yaşlılara bakma görevinin evlatlara, özellikle erkek evlatlara düştüğü kanısı yaygındır. Geleneksel toplumumuzda erkek evlada yaşlılıkta bir güvence olarak daha fazla değer verildiğini araştırmalar göstermiştir.²³

Yaşlı İle Birlikte Oturmanın Yararlı ve Yararsız Yanları

"Size göre yaşlı bir kimse ile oturmak yararlı mı yoksa yararsızdır" sorusuna verilen yanıtların onunda (% 12,34) aile başkanları yaşlı ile birlikte yaşamamanın hiç bir yararı bulunmadığını belirtmiştir. Yaşlı bakımının zor ve masraflı olması, yaşlının yalnız bırakılmaması ileri sürülen nedenlerdir.

Çizelge 4

Aile Başkanlarına Göre Yaşlı İle Birlikte Oturmanın Yararsız Yanları

Nedenler	Sayı	%
Bakımı Zordur	7	70.00
Masraflı olur	2	20.00
Yalnız bırakılmaz	1	10.00
Toplam	10	100.00

Yaşlı ile yaşamamanın yararlı olduğunu söyleyenler (% 87,66) neden olarak en çok onun "akıl vermesi" üzerinde durmuşlardır. Değiş-

22 C. Balkwell, J. Balswick "Subsistence Economy, Family Structure, and The Status of the Elderly" (Journal of Marriage and The Family, Cilt: 43, No: 2, Mayıs 1981) s. 423-431.

23 Çiğdem Kağıncıbaş, *Çocuğun Değeri Türkiye'de Değerler ve Doğuşanlık* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi 1982), s. 115.

mekte olan köy topluluğunda yaşlının deneye bağlı bilgisine değer verenlerin bulunduğu görülmüştür. Yaşlıya akıl danışmak, bilgisine önem vermek geleneklerine bağlı topluluklarda yaşlının statüsünü artıran bir etmendir.²⁴ Ev beklemesi ikinci önemli neden olarak görülmüştür. "Evin kilidi" yanıtı ile desteklenmiştir. Bunları "yardım etme", "çocuk bakma", "hayır duasını alma" nedenleri izlemiştir. "Başımızda bulunsun" la desteklenen bu yanıt temelde ataya bağlılık ve dini inanç karşını bir görüş olarak nitelendirilebilir. Bu değerlendirme yaşlının aile içinde "manevi bir işlevi" nin bulunduğunu da göstermiştir.

Çizelge 5 Aile Başkanlarına Göre Yaşlı İle Birlikte Oturmanın Yararlı Yanları

Nedener	Sayı	%
Akil verir	33	45.83
Ev bekler	22	30.56
Yardım eder	7	9.72
Çocuk bakar	5	6.94
Hayır duası eder	4	5.56
Yantıx	1	1.39
Toplam	72	100.00

Aile biçimi, aile geliri, yaşlı ile yaşama durumu ile aile başkanlarının bu konudaki değerlendirmeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak yaşlı ile birlikte yaşamayanlarda oturanlara göre yararlı görenlerin oranı biraz fazladır. Kültürümüzde ana-babaya saygı, bakma, itaat ve yardımla ilgili değerlerin oluşmasında dini inançların rolü büyüktür. Nitekim yaşlı ile oturmanın yararları yanlarından "hayır duasını almak" yanıtı yukarıdaki düşünceyi desteklemektedir.

Yaşlı ile yaşama durumunu değerlendirme ile dini inançlar arasındaki ilişkiye bakıldığında, dini uygulama puanı yükseldikçe yaşlı ile oturmayı yararsız görenlerin oranının düştüğü görülmüştür. Dini uygulama puanı dört olanların % 92.86 sı, üç olanların % 87.50 si yaşlı ile birlikte yaşamının yararına inanmaktadır. Puanları iki olanların dörtte üçü, bir olanların yarıdan fazlası aynı görüşü paylaşmaktadır. Dini pratikleri yerine getirmenin saklığı ile yaşlıyla birlikte yaşamayı değerlendirme arasında bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

(24) N. Erdemliç, *Hal Köyünün Etnolojik Tarihçesi*, A.Ü. D.T.C. Fakültesi Yay. No: 109, 1956) s. 76-77.

Çizelge 6: Dâni Uygulamalara Göre Yaşlı İle Oturmanın Yararlı ve Yararsız Yaşları.

Düğünce	Puzunlar											
	1		2		3		4		Toplam			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Yaşlı ile oturmak yararlıdır	1	33.33	2	25.00	5	12.50	2	7.14	10	12.66		
Yaşlı ile oturmak yararlıdır	2	66.67	6	75.00	35	87.50	26	92.86	69	87.34		
Toplam	3	100.00	8	100.00	40	100.00	28	100.00	79	100.00		

Yardım ve Armağan Verme

Aile başkanlarının çoğunluğu onlardan para yardımı isteyen yaşlı anne, baba ve kardeşlerine yardım edebileceklerini söylemişlerdir. Yardım etmeyeceklerini söyleyenler sırasıyla alt gelir grubunda ve çekirdek ailede diğer gruplara göre biraz daha fazladır. Bu konuda eşin yaşlısına karşı fazla bir ayırım yapılmıyacağı da belirtilmiştir. Kendi yakını ile eş tutacağını belirtenler (% 60.25) çoğunluktadır. Biraz ayırım diyenler dörtte bir dolayındadır.

Aile başkanlarının yarıya yakını dini günlerde yakın akrabaya armağan verdiklerini belirtmişlerdir. Evlatlara verilen dörtte bire yakındır. Bunları komşuya verenler izlemektedir. Ana babalar en az armağan alan kişilerdir. Armağan vermenin muhtaç akraba ve komşuya yardım olarak algılandığı görülmüştür. Ana babaya zaten yardım edilmektedir. Bu nedenle armağan vermeye gerek görülmemektedir.

Danışma

Herhangi bir konuda gerektiğinde danışılan kişiler çoğunlukla büyüklere dir. Bu bulgu yaşlının yararını "akıl verir" biçiminde değerlendirmeye uyumludur. Büyüklere danışma, geniş ailede çekirdek aileye göre fazlalık göstermiştir. Çekirdek ailede eşe danışma, büyüğe danışma ile eş oranda ve geniş ailedekenden daha yüksek orandadır. Yaşlı ile oturanlarda büyüklere danışma oranı daha yüksektir. Bu bulgular geniş aile değerinin varlığını ve mekândaki yakınlığın etkilerinin bulunduğunu göstermiştir.

Saygı

Aile başkanlarının büyük bir çoğunluğu (% 75.61) gençlerin yaşlıya karşı saygısının eskiye göre azaldığı kanısındadır. Bu veriler köy topluluklarımızla ilgili benzer araştırma bulguları ile uyumludur.²⁵ Geniş ailede gençlerin eskiye göre saygılarının arttığını belirtenler çekirdek aileye oranla iki kattır. Azaldı seçeneğinde ise aynı oranda olmakla birlikte fark ters yöndedir.

Yaşlılık geleneksel toplumlarda, kişiye itibar sağlayan bir etmendir. Köy toplumumuz üzerinde çalışan araştırmacı ve gözlemciler

²⁵ Ahmet Tuğaç, "Kırsal Topluluklarda Değişmeler", *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar* (İstanbul: İst. Üniv. Ed. Fak. Coğ. Ens., 1971) s. 314.

değişmemiş köylerimizde yaşlılığın kişiye itibar sağlayan bir etmen olduğunu belirtmişlerdir.²⁶ Burada aile başkanlarına göre bir kişinin sözünü geçirebilmesinde ve toplumda itibar kazanmasında "zenginlik" en önemli etmendir. "Okumuş olmak" ikinci sırayı almıştır. Bugün, yaşlı köyde okumuş ve zengin olanlar kadar sözü geçen kişi değildir. Önceki bulgularla birleştirildiğinde eskiye göre yaşlıya saygı ve itibarın azaldığı, toplumda etkin bir rolünün bulunmadığı söylenebilir. Kişiye itibar kazandırmada yaşlılığın zenginlik ve akıllı, bilgili olmak etmenleriyle desteklenmesi gerekmektedir.

Yaşlılar, Yaptıkları İşler ve Yaşlılara Karşı Davranışlar

Geleneklerine bağlı kırsal toplumumuzda evli oğullarla birlikte yaşamak, yaşlının statüsünü yükselten ve kişiye güven veren bir etmendir. Geleneksel Türk ailesi baba egemenliğine dayanan, babayeli ve baba tarafı akrabalarının birarada yaşadığı bir birimdir. Bulgular evli kız evlatla birlikte yaşamaya az değer verildiğini göstermiştir. Bununla birlikte sosyo-kültürel değişmeye bağlı olarak bu değerlerde değişme eğilimi görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan sekseniki aileden yirmiyedisinde 31 yaşlı bulunmaktadır. Bu yaşlılar erkek kardeşinin yanında yaşayan bir dul kadın yaşlı dışında, erkek evlatlarıyla birlikte oturmaktadırlar. Evli kız evlatla birlikte yaşayan yaşlı yoktur. Ailenin işlevsel yapısından kaynaklanan bu konumu geniş aile değeri pekiştirmektedir. Onbir ailede (% 40.77) yalnız baba, aynı sayıdaki ailede yalnız anne yaşamaktadır. Anne-babanın, yani yaşlı karı-kocanın bulunduğu aile sayısı 4'tür (% 14.82).

Evlatlarıyla birlikte oturan yaşlı anne ve babaların yarısı 65-70 yaş aralığındadır. Beşte bir oranında anne 83-88 yaş aralığındadır. Sözü edilen yaş aralığında baba bulunmamaktadır. Anneler, babalara göre daha yaşlıdır. Yetmişyediden daha yukarı yaşta bulunan kadınlar % 40 gibi önemli bir orandadır.

Köyde 65 ve daha yukarı yaşta bulunanların köy nüfusuna oranı % 7.8 dir. 1980 sayımı verilerine göre bu oran % 7.1 dir.

Evlatlarının yanında yaşayan dört çift yaşlı karı-kocadan iki çifti 65-70 yaş grubundadır. Dul olanların sayısı erkeklerde 11, kadınlarda 12'dir. Kadın yaşlıların % 81.25'i, erkeklerin % 60.00'i okuyamaz değildir. Her iki cinste okuması olan, yazması olmayanlar aynı

26 N. Erdemli, a.g.e., s. 78.

orandadır. Okur yazarlık erkeklerde dörtte birdir. Otuzbir yaşlıdan yarısının (% 51.61) geliri ve malı vardır. Kadın yaşlılardan birikmiş parası olan ve yaşlı muhtaç aylığı alan ikisinin dışında (% 12.50) diğerlerinin ne geliri ne de malı vardır. Baba egemenliğine dayalı aile yapısı ve kadına ilişkin değerler, erkeğin kadına göre daha çok gelir ve mala sahip olmasının temel nedenidir. Yaşlıların çoğunluğunun (% 68.75) geliri sahip oldukları topraklardan gelmektedir. Toprak ve diğer taşınmaz mallardan geliri olanlar ise % 18.75 dir.

Yaşlıların sahip oldukları gelir ve mal varlığı birlikte yaşadıkları aile başkanlarıncı şöyle değerlendirilmiştir; yaşlıların dörtte üçünün toprağı orta verimlilik düzeyindedir. Orta değerde hem toprağı hem de taşınmaz malı olanlar dörtte birdir. Çok iyi olarak değerlendirilen toprağı ve hem toprağı hem de taşınmaz malı olanlar eşit orandadır. Toprak sahibi olan yaşlıların büyük bir kısmı ile biriktirdiği parası olan ve yaşlı muhtaç aylığı alanların gelirleri de elverişsiz görülmüştür.

Başka kimsesi olmadığından erkek kardeşinin yanında kalan dul bir yaşlı kadın dışında bütün yaşlılar öteden beri aynı ailenin yanında yaşamışlardır. Bu bulgu köy ailesinin döngüsel sürecini göstermiştir. Önce baba egemenliğine dayalı geniş ailede başkan olan baba, daha sonra değişen yapıda yaşlı kişi olarak geniş ailede aile başkanı olan oğulun babası konumundadır.

Yaşlı ile yaşama ve ona bakma nedenlerinin başında dinsel, töresel zorunluluk gelmektedir. Dinsel temele dayalı ana-baba ile ilgili inançlar, ailede muhtaç ve yaşlı üyelere bakma görevinin ailenin erkek üyelerine düşmesine ilişkin geniş aile değeri, yaşlı bakımıyla ilgili davranışları önemli ölçüde belirlemektedir. Töresel ve dinsel baskılar yaşlının öteden beri kaldığı yerden başka bir yere gitmesine karşı bir tutum oluşturmaktadır. Yalnız beş aile başkanı (% 18.25) olanağı olsa yaşlının başka yerde oturmasını iyi karşılamaktadır. Ailelerin yarıya yakınında yaşlı ile ilgilenenler aile başkanlarının eşleridir. Kendi işini yapan yaşlı % 14.82 oranındadır. Aile başkanları, yani erkek evlatlar ve torunlar yaşlının bakımında en az görev yüklenmiştir. Yaşlıların altıda biri bozuk, yarıya yakını orta, dörtte biri iyi, altıda biri ise çok iyi sağlık durumundadır.

Yaşlıların Yaptıkları İşler

Araştırma kapsamına alınan ailelerle birlikte yaşayan otuzbir yaşlıdan yirmi altısı araştırmada kullandığımız yaşlı tanımımıza uy-

maktadır. Kronolojik yaşla birlikte sağlık etmeni de dikkate alındığından kendi yaşlılarının yapabileceği işleri yapan, normal düzeyde sağlıklı olan yaşlılarla ilgili veriler yaşlı işlev hesaplamalarında kullanılmıştır. Yaşlıların yaptıkları işlerle ilgili bilgiler şöyle sıralanabilir; genelde kadın yaşlılar eve yönelik işlerde, erkek yaşlılar ev dışındaki işlerde çalışmaktadır. Akrabalık bilgisini saklayıp aktarma, (Kin Keeper)²⁷ aile bütçesini düzenleme, dinsel ve törensel konularda rehberlik etme görevleri daha çok erkek yaşlıların yerine getirdiği görevlerdir. Çocuk bakmak, yemek pişirmek, ev işi ve evde hayvan bakımını yapmak daha çok kadına düşen görevdir. Erkeklerin yaşlandıklarında üretimde çalışma faaliyetlerini azaltmalarına karşılık, kadınlar evde yapmakta oldukları işleri yaşlılıklarında da sürdürmektedirler.

Çizelge 7 Aile Başkanlarına Göre Yaşlıların Yaptıkları İşlerin En Önemlisi

İşler	Erkek		Kadın	
	Sayı	%	Sayı	%
Çocuk bakmak	1	6.67	3	27.28
Ev işi yapmak	—	—	2	18.18
Aile bütçesini değerlendirmede akıl vermek	2	13.33	—	—
Evde bulunmak	3	20.00	4	36.36
Üretimin faaliyetine katılmak	2	13.33	1	9.09
İnsan ilişkilerini düzenlemek	3	20.00	1	9.09
Dinsel ve törensel konularda rehberlik etmek	4	26.67	—	—
Toplam	15	100.00	11	100.00

Aile başkanlarına göre kadın yaşlıların yaptıkları işler içinde en önemlisi "evde bulunmak", erkek yaşlılarda "dinsel, törensel konularda rehberlik etmek" tir. Erkek yaşlının (en çok) yaptığı iş ile ailelerin en çok önem verdikleri iş arasında uyum vardır. Kadınlarda ise bu yönde bir uyum daha az görülmüştür. Aileler kadın ve erkek yaşlının yaptığı işler içinde en önemli buldukları işlerde kültürel şartlanmaya bağlı olarak cinsiyet ayrımı gözetmektedirler. Ayrıca geleneksel olarak erkeğin üstün tutulması yaşlılığında da rehberlik etmek, insan ilişkilerini düzenlemek gibi işleri erkeklere yakıştırmaya neden olmaktadır. Kadınlarda erkeklere göre bilgi eksikliği bu durumu pekiştirmektedir.

27 R. Firth, J. Hubert, A. Forge. *Family and Their Relatives*, (London: Routledge Kegan Paul, 1969). s. 139.

Çizelge 8. Cinsiyete Göre Yaşlıların İşlev Puanlarının Dağılımı

YİP	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
3-4	2	18.18	5	33.34	7	26.93
5-6	—	—	1	6.67	1	3.84
7-8	2	18.18	2	13.33	4	15.39
9-10	3	27.28	4	26.66	7	26.93
11-12	1	9.09	2	13.33	3	11.53
13-14	1	9.09	1	6.67	2	7.69
15-16	2	18.18	—	—	2	7.69
Toplam	11	100.00	15	100.00	26	100.00

Yaşlıların yaptıkları işlere göre hesaplanan yaşlı işlev puanı (YİP) en az üç, en çok 16'dır. Erkeklerin üçte biri 3-4, beşte biri 9-10 aralığında YİP'e sahiptir. Kadınların YİP'leri 5-6 aralığı dışında oldukça dengeli bir dağılım göstermiştir.

Yaşlılarda 3-8 YİP'i olanlar az işlevli, 9-16 YİP'i olanlar çok işlevli sayılmıştır. Buna göre kadınların % 73.63'ü, erkeklerin % 46.66'sı çok işlevlidir. Kadınların ortalama işlev puanı (9.45), erkeklerden (8.46) daha yüksektir. Kadınların yaş ortalaması daha yüksek olduğu halde daha işlevli olması dikkati çekmiştir. Öte yandan yaşı 75 ten küçük olanlarda çok işlevlilik oranı yaşı 75 ten yukarı olanların yaklaşık iki katıdır. Yaşının işlevi yaşı büyüdükçe azalmaktadır.

Üst gelir grubundaki ailelerin % 66.67 sinde yaşlı az işlevlidir. Alt gelir grubundaki ailelerde az işlevli yaşlı oranı % 40'tır. Üst gelir grubunda az işlevliler alt gelir grubunda ise çok işlevliler oranı yüksektir. Aile geliri ile yaşının işlevi arasında bir ilişki vardır. Bu bulgu birinci hipotezimizi doğrular niteliktedir.

Buna karşılık geliri olmayan yaşlıların % 70'i, geliri olanların % 31.25'i az işlevlidir. Gelirli olmakla yaşının aile içindeki etkinliği arasında ilişki vardır. Geliri olan yaşlıların aile içindeki etkinlikleri daha fazladır. Geliri olmak yaşının statüsünü yükseltmekte ya da en azından düşürmemekte, buna bağlı olarak yaşlıdan konumunun gerektirdiği işleri yapması istenmektedir. Örneğin, kız isteme, görücü gitme, ön ayak olma gibi.

Bununla birlikte yaşının işlevi az ya da çok olsun, aile başkanları yaşlı ile birlikte oturmaya genel bir değer atfetmektedirler. Yaşlıya aile içinde eşler yada çocuklar tarafından saygısızlık edildiğinde aile

başkanlarında dövme, azarlama tutumu önemli orandadır. (% 63.64) Az işlevli yaşlılara saygısızlık edildiğinde dövme, azarlama ya da hoş görme davranışı arasında eşit dağılım görülüyorsa da, çok işlevlilerde dörtte üç oranında aile başkanı yaşlıya saygısızlık edeni cezalandırmaktadır. Yaşlı önemli bir hastalığa tutulduğunda doktora götürme oranında yaşlının çok veya az işlevli olmasının dikkati çekecek bir etkisi görülmemiştir. Her iki grup için aile başkanları yaşlı önemli hastalığa tutulursa doktora götürmeyi istemiştir. Ailelerin bunu bir görev saydıkları söylenebileceği gibi, modern tıp yöntemlerini benimseme yolunda oldukları düşünülebilir.

Yaşlıların çoğunluğu (% 57.69) aile içinde geçimlidirler. Dörtte birine yakınının en çok aile başkanı ile geçimsizliği vardır. Aile içindeki otorite değişimi kuşaklar arası çatışmaya neden olabilir. Aile başkanının eşi (gelin) ile geçimsizliği olan yaşlının oranı % 15.38 dir. Çocuklarla, yani torunlarla geçimsizlik en az orandadır. YİP'i az olan yaşlıların % 41.67 sinin, YİP'i çok olanların % 71.43 ünün aile üyeleri ile geçimsizliği yoktur. Yaşlının işlevi arttıkça aile üyelerinin yaşlı ile geçimsizlik durumlarında bir azalma olmaktadır. Geliri olan ve olmayan yaşlı gruplarının her ikisinde de geçimsizlik oranı yüksektir. Ancak geliri olmayanlarda biraz daha fazladır. Gelirle geçimsizlik arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Özetle yaşlı ile geçim ve yaşlıya saygı davranışları yaşlının işlevine göre değişmektedir. Yaşlının başka yerde kalmasına ve hastalığına karşı tutumlarla işlevi arasında önemli bir ilişki bulunamamıştır. Bulguların tümü 3. hipotezimizi doğrular nitelikte değildir.

Yaşlıdan İş Beklentisi

Dördüncü hipotezin sınanmasında bağımsız değişken olarak saptanan aile biçimi ve geliri ile bağımlı değişken olarak alınan yaşlı anne babadan iş beklentisi arasındaki ilişkilerin olup olmadığına bakılmıştır. Dördüncü hipotezin sınanmasında yaşlı ile birlikte yaşamayan ellibeş aile başkanından elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Çekirdek ailede anne ve babadan iş beklentisi geniş aileden daha azdır. Babalardan iş beklentisi ise daha da azdır. (% 38.47 ye karşılık % 28.21)

Alt gelir grubunda hem anne, hem de babadan iş beklemeyenlerin oranı dörtte üçe yakındır. Gelir yükseldikçe yaşlı anneden iş bekleyenlerin oranı biraz, babadan iş bekleyenlerin oranı ise daha belirgin olarak azalmaktadır. Anneden beklenen işlerin başında sı-

rasıyla çocuk bakmak, evde bulunmak ve ev işleri gelmiştir. Babadan beklenen işler ise sırasıyla, üretim işlerine yardım etmesi, evde bulunmasıdır. Erkek yaşlandıkça kendisinden eve yönelik işler beklenmektedir. Bu ise, fiziksel etkinliğin azalmasıyla ilgili bir durumdur. Yaşlıdan beklenen işlerde yaşlıdan yararlanma etmeni önde gelmektedir.

Geleneksel bir yapıya sahip topluluğun beklentilerini yansıtan bu bulgular, aile biçimi ile ana-babadan iş beklentisi arasında çok belirgin bir ilişkinin bulunduğunu gösterecek düzeyde değildir. Bu ise ailede yapı ve işlev değişiminin aynı yönde olmadığı biçiminde açıklanabilir. Konu kır-kent boyutunda ele alındığında daha iyi açıklığa kavuşacaktır.

Yaşlılık Olgusuna Değerlendirme

Köy topluluğunda yaşlılık olgusunu değerlendirmede "iyi ve kötü" kavramları kullanılmış, bunlara yüklenen anlamlara göre ailelerin yaşlılıkla ilgili düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

"Size göre yaşlı olmanın iyi tarafı nedir?" sorusuna verilen yanıtlar yaşlılığı olumlu değerlendirmenin nedenlerini vermiştir. Yaşlılığı olumlu değerlendirenler % 13.41 gibi küçük bir orandadır. Çizelge 9'da yaşlı olmanın iyi yanları yer almaktadır.

Çizelge 9 Yaşlı Olmanın Olumlu Yönleri

Nedenler	Sayı	%
Yaşlılıkta sözün geçer	3	27.26
Yaşlılıkta daha az çalışılır	1	9.09
İbadet etmeye zamanın olur	2	18.18
Hastalığın yoksa yaşlılık iyidir	1	9.09
İyi olmasaydı Allah vermezdi	1	9.09
Yaşlandıkça aile büyür	2	18.18
Yaşlandıkça bilgi artar	1	9.09
Toplam	11	100.00

Bunlardan "yaşlılıkta sözün geçer" yanıtı, yaşlılığın toplum ve aile içinde kişiye itibar ve iyi bir yer sağlayan bir olgu olduğunu göstermiştir. Gerçekte bu toplulukta yaşlının eski itibarını yitirdiği daha önceki bulgularımızla belirtilmişti. Geleneksel ve az değişmiş köy topluluklarında yaşlılık kişiye toplumda itibar sağlayan bir etmendir. Bu yanıt geleneksel bir düşünceyi yansıtmıştır.

"Yaşlılıkta daha az çalışılır" yanıtı toplumsal ve psikolojik olarak giderek yaşamdan uzaklaşmanın bir anlatımıdır. Yaşlılık sorumlulukların ve çalışmanın azaldığı bir dönemdir. Yaşlı kişi üretme faaliyetlerinden giderek uzaklaşmaktadır. Yaşam boyu sürekli çalışmanın verdiği yorgunluk, ve yılgınlıktan kurtulma "ektigini biçme" (Period of Harvest) dönemi sayılmaktadır.

"İbadet etmeğe zamanın olur" yanıtı yaşlılığın yaşamın erken dönemlerinde gerçekleştirilemeyen işlerin yapılabileceği bir dönem olarak algılandığını göstermiştir. Bu değerlendirmeye göre yaşlılık, gençlikte ve orta yaşlılıkta yeterince yerine getirilemeyen dinsel görevlerin yapılabileceği, boş zamanı bol bir dönem olarak algılanmıştır. Bu bulgu aynı zamanda yaşlılıkta dinsel görevlerin daha yoğun olarak yerine getirildiğini göstermiştir.

"Yaşlandıkça aile büyür" yanıtı, yaşlı kişinin kendi soyunun genişleyerek devamlılığını kalabalık bir aile grubu içinde yaşayarak görmesine olumlu bir değer atfedildiğini anlatmıştır. Ailenin büyümesi ve akrabalık ilişkilerinin genişleyerek aile bağlarını güçlendirmesi, köy topluluklarında arzu edilen ve değer verilen bir olgudur. Ayrıca bu bulgu, kimsesiz olmaya az değer verildiğini göstermiştir. Kuşkusuz yaşlılıkta kalabalık bir aile içinde olmak, psikolojik olarak kişiye doyum sağlayan, yalnız kalmak korkusunu azaltan ve güven veren bir ortamdır.

"Yaşlandıkça bilgi artar", yaşlılık deneylerine önem veren geleneksel bir değer ifadesidir.

"İyi olmasaydı Allah vermezdi", kadercı bir düşüncenin ürünüdür. Yaşlılığa uyum, "kadere rıza" göstermenin bir ifadesidir. E. Cumming'in belirttiği gibi, onulmaz güçsüzlük ve ölümün kaçınılmazlığı karşısında yaşamdan geri çekilmenin bir başka türlü anlatımıdır.²⁸

Hastalığın yoksa yaşlılık iyidir", sağlıklı yaşlılığın bir değeri olduğunu vurgulamıştır. Yaşlılığı olumlu niteleyenlerin sayılarının azlığına karşılık, yanıtlardaki çeşitlilik, küçük bir toplulukta bile yaşlılığın çok yönlü bir olgu olarak algılandığını göstermiştir.

Yaşlılık genelde bir düşkünlük dönemi olarak algılanmıştır. "Size göre yaşlı olmanın kötü tarafı nedir?" sorusuna verilen yanıt-

28 E. Cumming, W. Henry, *Growing Old: The Process of Disengagement*, (New York; Basic Books 1961).

lar arasında "kendini gezdiremezsin", "elin ermez gücün yetmez", "elimde olsa kapıma koymam", "Yaşlılıkta ele şenlik olursun" deyimleri dikkati çekmiştir.

Aile başkanlarının büyük çoğunluğu (% 86.59) yaşlılığı kötü bir olgu olarak nitelendirmişlerdir. Çizelge 10'da yaşlılığı olumsuz değerlendirmenin nedenleri yer almıştır.

Çizelge 10 Yaşlı Olmanın Olumsuz Yönleri

Nedenler	Sayı	%
Gücsüz olursun	22	30.99
Başkasına muhtaç olursun	19	26.77
Sözün dinlenmez	12	16.90
Arkadaşın kalmaz	2	2.82
Gençlerle anlayamazsın	3	4.22
Hastalığı çok olur	3	4.22
Yaşlı istenmez	3	4.22
Ölümü beklersin	3	4.22
Yapacak şeyin kalmaz	2	2.82
Ele şenlik olursun	2	2.82
Toplam	71	100.00

Yaşlılığı güçsüzlük sayanlar üçte bire yakındır. Gücsüzlük yaşlılığın en zor tarafı görülmektedir. Topluluğun dilinde "Kendini gezdiremezsin" deyimini ile ifade edilmiştir. Dörtte bir oranındaki "Başkasına muhtaç olursun" yanıtı yaşlılıkta duyulan maddi endişeyi dile getirmiştir. "Elin ermez gücün yetmez" yanıtı bu kategoride yer almıştır. Yaşlılıkta çalışmamanın yarattığı maddi zorluk, yaşlılığın kötü yanlarından birisidir.

Bu yanıtları altıda bir ile "Sözün dinlenmez" izlemiştir. Toplum ve aile içinde statü kaybını belirten bu yanıtın, yukarıda belirtilen nedenlerle ilişkisi vardır. Yaşlılığın getirdiği fiziksel ve maddi kayıplar, aile ve toplum içinde statü düşmesine yol açmaktadır. Yaşlılığın kötü yanından birisi, yaşlının bir değer kaybına uğramasıdır. Kuşaklar arası çatışma da yaşlılığın olumsuz yanlarından biridir. "Gençlerle anlayamazsın" yanıtı bunu belirtmiştir. Yaşlılık aile içinde göçimsizliklerin ortaya çıktığı bir dönem de olabilmektedir. Bu dönemde kuşaklar arasında gerek fiziksel, gerekse düşünce düzeyinde uzaklaşmalar artmaktadır. Köy topluluğunda yaşlı kuşakla genç ve orta yaşlı sayılanlar arasındaki eğitim farkının önemli olduğu belirtilmişti. Eğitim farkı kuşaklar arası çatışmanın temel nedenidir. "Arkadaşın kal-

maz", giderek kendinden genç kuşaktan uzaklaşmayı, akranlarının birer birer ortadan çekilmesiyle oluşan yalnızlığı dile getirmiştir.

Gözlemlerimize göre köyde erkek yaşlılar, câminin rüzgâr almayan tarafına konulmuş tahta sıralara oturarak günü doldurmaktadır. Günlük yaşamları evle cami arasında geçmektedir. Kadın yaşlıları ancak evlerinde görmek mümkündür. Yaşlılıkta hastalık, ailede dışlanmak, ağır gelmek, yük olmak aynı derecede yaşlılığın olumsuz yönleridir.

"Yapacak şeyin kalmaz", yaşlılıkta yaşama anlam veren güdülecek hedeflerin kaybolduğunu belirtmiştir.

"Ölümü beklersin", yaşlılıkta ölümün kabul edildiğini göstermiştir. Ölümün kaçınılmazlığı, evrenselliği, karşısında uyumu gösteren bir bulgudur. Ölüm yaşlıya yakıştırılan bir olay olarak görülmektedir. Pek çok toplumda gencin ölümü karşısındaki tutumlar farklıdır. Kültürümüzde benzer davranış ve tutumlara işaret edilmiştir.²⁹

"Ele şenlik olursun", yaşlılıktaki statü kaybının topluluğun diliyle ifadesidir. Öte yandan bireyde yaşlanmayla oluşan değişikliklerin sevilmediğini, alay konusu edildiğini vurgulamıştır. Bir yerde yaşlılık çirkinlik sayılmaktadır.

Özetle, yaşlılık bu toplulukta genelde bir düşkünlük dönemi olarak algılanmaktadır. İstenmeyen, sevilmeyen bir olgudur. "Elde olsa kapıya konulmayacaktır" Aile biçimi ile yaşlılık olgusunu olumlu yada olumsuz değerlendirme arasında oransal bakımdan önemli bir ilişki görülmemiştir. Çekirdek ailede olumlu değerlendirenlerin oranı geniş aileye göre biraz fazladır. (% 15.38 e karşılık % 12.50)

Ancak gelir gruplarına göre dağılım farklıdır. Alt gelir grubunda yaşlılığı olumsuz değerlendirenlerin oranı üst gelir grubuna göre yüksektir. (% 96.97'ye karşılık % 59.71). Yaşlı ile birlikte oturanların tümüne yakını ise yaşlılığı olumsuz değerlendirmiştir. Görülüyorki aile biçimi yaşlılığı değerlendirmede gelir ve yaşlı ile birlikte yaşama değişkenleri kadar etkili değildir.

Bu küçük çapta yerel denememizden de anlaşılıyor ki, sosyo-kültürel değişime kırsal alanlara da yansımıştır. Aile yapısı değişmiş, geçici geniş aile sayısı artmış, buna paralel olarak yaşlının konumu, işlevi bir dereceye kadar etkilenmiştir. Çekirdeksiz Köy'de genelde

²⁹ S.V. Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, (Ankara: A.Ü.D.T.C.F.Yay., No: 218, 1971).

bir düşkünlük dönemi olarak algılanan yaşlılık olgusunun daha başka örneklerle irdelenmesi ve daha yerel görüntüsünün ortaya konması gereklidir. Aile içinde özel bir yeri olan yaşlı üzerinde sosyo-kültürel değişimin etkisini ayrıntılı bir biçimde saptayabilmek için konu kır-kent boyutunda farklı aile yapılarında ele alınmalıdır. Değişmeden farklı biçimde etkilenen yapılarda yaşlının durumu araştırılmalıdır. Hernekadar yaşlılık olayı henüz ciddi bir sorun olarak görülüyor ve kültürel yapı ve değerlerimiz sorunu şimdilik çözümleyebiliyorsa da demografik projeksiyonlar yakın bir gelecekte yaşlılığın toplumsal bir sorun olacağı yolunda somut belirtiler vermektedir. Hızlı nüfus artışı ve ortalama ömür beklentisindeki yükselme her ülkede olduğu gibi ülkemizde de nüfus yapısındaki yaşlı nüfus oranını hızla arttırmaktadır. Bu olgunun olumsuz toplumsal etkisinin olmaması açısından alınacak önlemlere bu yöndeki araştırmaların ışık tutacağı kanısındayız.

THE ELDERLY IN ÇEKİRDEKSİZ VILLAGE

SUMMARY

The problem of the aged should be dealt with out only in the light of its negative economical and physical consequences but also as regards the position of the aged in the community and family. People talk about the presence of social and cultural factors which affect in a positive way the caring for and the security of the aged in traditional communities. The purpose of this study is to find the data participant observed "in the field" concerning position and function (role) of the aged in a village.

In our study we have started with the assumption that there are now some changes in the values concerning the aged and their position and function in a village family.

The theoretical basis of the study is taken from structural-functional approach to family and the theory of Cumming and Henry, who consider the process of aging in social gerontology within the context of social structure and who make use of a functional approach.

We can summarize our findings thus; more than half of the families in the village consist of extended families in which often more than two generations live together. The transient extended family ratio in this group is high. But the number of members in the families is not large.

It has been observed that the idea of the responsibility for providing care and security for the members still persists. But the increasing number of middle aged members who would like to live with their husbands or wives shows that this idea is changing.

In view of the social activities and the position of the aged in the family, age is the most important factor which affects the social function of the aged. In this relationship the income of the aged comes second and the structure of the family as the third factor. The relationships have been studied among the aged with fairly good health. We have found that men, as they grow old, are less and less productive, whereas women go on performing their duties in the house. It has also been noticed that whether the aged are active or not is not the only factor which determines the attitude of the family members to the aged. Yet there are some slight relationships between the function of the aged and the way they are helped, consulted, and respected and some meaningful ones between the aged and not being able to get on well.

It has been noticed that in a village community being aged is considered being helpless. The traditional rural values concerning the aged mention their wisdom and experience and knowledge on religious matters. The negative view of the aged comes from mainly their physical and financial difficulties. The fact that those who live with the aged look upon old age with disapproval, confirms this view.

It has been established that in the rural communities people wanting to live with the aged and considering this a duty are rooted in religious beliefs and traditions. Yet the fact that one of the good aspects of living with the aged is to get some service from them shows that there is a change in the attitude to the aged. This observation is supported by "wealth" and "literacy" two requirements of the city, replacing in the rural community the importance of just being old.

Consequently, it has been observed that the socio-cultural changes in Turkey are now affecting the rural areas. On account of this the structure of the village family has changed and the ratio of transient extended family has increased. Subsequently, the position and function of the aged has also been affected to a certain extent.

In order to be able to determine the effects of socio-cultural changes on the aged who have a special position in the family, the topic must be treated in different family structures in cities and rural areas and the position of the aged in the families, which are being affected in different ways by these changes, must be studied.